

Utöka den korträckviddiga luftvärnsförmågan

av Viktor Åberg

Résumé

In 2019 the Swedish Armed Forces announced that RBS 70 and RBS 90 will create a brigade air defence company concept. It is presented as an interim solution until more modern systems can replace the RBS 70 and RBS 90. This should be seen as a step in the right direction, but one brigade air defence company per brigade isn't enough. When a brigade's units are spread out over large geographic areas or when smaller units move outside of the brigade area they might be unprotected. Therefore, an easily operated short-range system should be obtained for units who are not air defence units. Doing this would not only strengthen the ability to protect their own units, but also force the enemy to adapt to a constant threat of anti-air capability. This could be done by either buying a new system or by using a system that already is possessed, like RBS 70, in units outside of the air defence. Either way it should be a system that is easy to operate and that does not require data from a radar. Even though the lack of a radar means that the ability to locate and identify air targets is much weaker it is not a realistic option for every unit to have access to radar information. However, a small-scale capability is better than none, for units outside of the air defence umbrella. Therefore, the Swedish short-range air defence capability should be strengthened.

IDAG FINNS ETT luftvärnsregemente och två luftvärnsbataljoner i Sverige. I januari 2019 meddelade Försvarsmakten att luftvärnsförmågan utökas genom att robotsystem 70 och 90 ska bilda ett nygammalt brigadluftvärn där brigadluftvärnskompanier kommer att stärka den korträckviddiga luftvärnsförmåga som finns i brigaderna. Detta ses som en interimslösning till dess att modernare system kan ersätta vapensystemen. Trots att denna lösning är ett steg i rätt riktning, då luftvärnsbataljonerna kan antas ha begränsad förmåga att understödja brigaderna när uppgifter som skydd av flygbas eller annan strategiskt eller operativt viktig uppgift ska lösas, kommer inte ett luftvärnskompani per brigad att vara tillräckligt för att utgöra ett helt pålitligt skydd för brigaderna.

Detta kommer att bli särskilt påtagligt när brigaderna är utspridda över stora områden.

Handbok Armé-Brigad anger att en brigad ska kunna bedriva fördröjningsstrid i ett område som är 30 km brett och 50 km djupt. Ett luftvärnskompani med åtta eldenheter Robotsystem 70 eller 90 har inte förmåga att skydda ett så stort område. Utöver brigadluftvärnskompanierna finns även Luftvärnskanonvagn 90 på brigaden, där de ingår i manöverbataljonerna, men inte heller dessa kan ihop med ett brigadluftvärnskompani skydda ett så stort område. Lägg därtill att förband som verkar utanför brigadens förmåga, exempelvis jägarförband, saknar förmåga att verka mot luftmål. Dessutom kan förband såsom logistikbataljonerna förväntas behöva genomföra trans-

porter utanför brigadens område, utanför det skydd som ett brigadluftvärnskompani ger. Även sambandsenheter som ska säkerställa ledning till och inom brigaden kan antas uppträda enskilt och ibland utanför det område som ett brigadluftvärnskompani kan skydda, särskilt vid fördröjningsstrid. Sett till hur Sverige ser ut och de stora ytor förband kan behöva röra sig inom är det rimligt att anta att förband inte kan räkna med att ständigt vara skyddade av våra luftvärnsförband. Behovet för ytterligare luftvärnsförmåga finns alltså i dagsläget.

Offensiva och defensiva fördelar

Att utöka den korräckviddiga förmågan hade medfört främst två viktiga fördelar. För det första hade egenskyddet stärkts, även för enheter som befinner sig utanför det område där luftvärnsbataljoner eller brigadluftvärnskompanier verkar. För det andra hade vår förmåga att nedkämpa fiendliga flygfarkoster ökat. Av detta följer två huvudsakliga konsekvenser. Dels hade motståndarens förluster kunnat ökas, dels hade motståndaren behövt anpassa sitt uppträdande i luften med hänsyn till det luftvärnshot som varit mer omfattande än i dagsläget. Inom marinen används uttrycket ”fleet in being” vilket kortfattat innebär att enbart en flottas blotta existens får motståndaren att tveka att anfälla ett visst havsområde, eller åtminstone få motståndaren att ändra sitt uppträdande i området. Att ge fler förband korräckviddig luftvärnsförmåga kan potentiellt skapa en typ av ”luftvärn in being”.

Under Natos operation Allied Force på 1990-talet lyckades det serbiska luftväret inte nedkämpa en stor mängd flygfarkoster på Nato-sidan, men det lyckades undvika att själva bli bekämpat. Detta ledde till att de Natoallierade flygstyrkorna ständigt var

tvungna att anpassa sitt uppträdande med hänsyn till det potentiella luftvärnshot som fanns, främst på lägre höjder.

Även om denna effekt enbart påverkar motståndaren delvis så är det en effekt som gör det svårare för kanske främst attackhelikoptrar och lågt flygande attackflyg att bekämpa våra enheter på kortare avstånd. Dessutom hade ett ständigt hot om luftvärn på låg höjd kunnat leda till att motståndaren undviker att flyga lågt. Genom att få motståndaren att flyga högt med sina flygfarkoster ökar vi flygvapnets och luftvärnsförbandens möjligheter att upptäcka och lokalisera flygföretag med hjälp av sensorer, eftersom lågt flygande flygplan kan gömma sig under terräng eller få skydd av radarhorisonten. Alltså kan även dessa förbands effektivitet ökas.

Valmöjligheter gällande system

Om det beslutats att den korräckviddiga luftvärnsförmågan ska stärkas, kan frågan vilket system den skulle göra detta genom ställas. Det kan argumenteras för att det finns ett par rimliga alternativ. Ett vore att köpa in en typ av MANPADS (Man portable air-defense system) i form av exempelvis Stinger som används av bland annat USA. Ett sådant system har fördelen att det är ett förhållandevis lätt vapen som kan transporteras av en enskild soldat. Ytterligare ett alternativ är ett system liknande Robotssystem 70. Detta kan transporteras kortare sträckor av soldater och är även detta ett system där en enskild skytt kan verka mot flygfarkoster utan invisning från en radar. Att införa något mer avancerat system som dessutom kräver invisning ifrån radar för att kunna verka hade motverkat enkelheten och därmed inneburit att utbildningstiden blivit längre, vilket kunnat försvåra möjligheten för förband utan luftvärnsförmåga att anskaffa detta.

För att säkerställa utbredningen och möjligheten att många förband ska kunna nyttja denna bärbara typ av system bör ett sådant vara enkelt att använda med förhållandevis kort utbildningstid. I och med detta bör en radar inte ingå i förmågan. Detta innebär dock att möjligheten att upptäcka och identifiera flygfarkoster går ner markant. Faktum att det är så får inte ignoreras, men syftet med denna spridning av luftvärnsförmåga bör inte vara att det ska betraktas som tillförande av nya luftvärnsförband utan enbart att möjligheten till självskydd samt förmåga att vid uppstådd möjlighet kunna verka mot en fientlig flygfarkost ökar. Sådana scenarier skulle kunna vara då egen enhet utsätts för anfall från attackflyg eller attackhelikopter, men kan även gälla situationer då motståndaren luftlandsätter styrkor eller spanar mot våra förband med UAV. Även ekonomi är en faktor som behöver tas i beaktande.

Därför är ett lätt, enkelt och förhållandevis billigt system att föredra framför ett som kräver invisning från radar eller där robotar är dyra. Argumentet om ett billigt system kan anses vara extra starkt eftersom förmågan bör spridas till många förband vilket innebär en stor mängd system.

Tidigare nyttjade svenska förband robot-system 69, vilket är en föregångare till Stinger. På amfibiebataljonen fanns även en luftvärnspluton med robotsystem 70. Det finns alltså en historik gällande både burna luftvärns-system och luftvärnsförmåga på andra förband än luftvärnsförband. Det kan användas som ett argument till att denna förmåga bör återtas. En relevant fråga blir vilka förband som skulle få denna förmåga. Autonoma förband, såsom jägarförband som verkar bortom fiendens frontlinjer skulle framförallt gynnas av att ha denna typ av förmåga ur ett offensivt perspektiv. Där kan motståndaren antas uppträda mindre försiktigt med egna flygfarkoster. Det kan i och med detta an-

tas uppstå möjligheter för jägarförband att kunna påverka eventuellt flyg i dess område.

Andra förband som kan gynnas av det är amfibiebataljonen som längs kusten har goda siktförhållanden över havet. I deras fall kan denna typ av förmåga ge båda positiva effekter som tidigare beskrivits, ökad förmåga till självskydd samt ökad offensiv förmåga då motståndaren kan åsamkas förluster även i luften längs kusten. Ytterligare förband är som tidigare nämnts logistikförband eller andra förband som kan behöva röra sig utanför brigadens område. Här kan argumentet om självskydd anses vara störst, men det kan även ge förmåga att verka mot en oväntad luftlandsättning eller en UAV som spanar.

Om förmågan skulle bestå av ett förhållandevis enkelt och billigt system kan även en del hemvärnsförband tillföras förmågan, kanske främst på platser där luftvärnsförbanden inte förväntas uppträda. Kritik kan riktas mot detta, men liknande kritik riktades mot att hemvärnet skulle få granatkastarförmåga, vilket de idag har. Är det ett enkelt luftvärnssystem som är aktuellt så kan det argumenteras för att det är rimligt att införa, åtminstone bland en del hemvärnsförband.

Komplext – men med potentiella fördelar

Strid mot luftmål är en komplex företeelse, och frågor kring samordning i luftrummet samt möjlighet att identifiera fientliga flygfarkoster kan ställas. Detta är ett problem som behöver diskuteras, men en möjlig lösning på problemet kan vara att denna typ av vapen inte alls används i luftrum där eget flyg verkar, alternativt att skyttar som ska nyttja systemet genomgår en utbildning i att identifiera farkoster samt i hur samordning i luftrummet fungerar. Liksom med alla andra vapen finns risk för vådabekämpning, men det går att vidta åtgärder för att minska

denna risk. Ytterligare en åtgärd hade kunnat vara att eldtillstånd mot luftmål ges ifrån minst kompani- eller bataljonschef, för att ytterligare minska risken att enskild soldat begår ett fatalt misstag.

Sammantaget kan fördelarna med att utöka den svenska korträckviddiga luftvärnsförmågan anses överväga eventuella nackdelar. Om utbildning sker ordnat på en plats, exempelvis på Luftvärnsregementet kan expertis om strid mot luftmål spridas och riskerna för vådabekämpning minskas. Den potentiella vinsten i att motståndaren ständigt måste räkna med att det finns ett luftvärnshot är stor och förmågan att skydda sig själv även utanför brigadluftvärnets räckvidd bör anses vara viktig. Därför borde Försvarsmakten anskaffa ett nytt system i form av exempelvis Stinger eller utöka och

sprida kompetens på ett befintligt system, kanske främst robotsystem 70 om detta alternativ väljs.

Hade detta gjorts hade den svenska tröskel-effekten inte bara höjts, utan vi hade även ökat våra egna möjligheter till överlevnad oavsett var våra förband befinner sig i förhållande till brigaden. I *Militärstrategisk doktrin-MSD 16* anges att ”Tröskel skapas genom att kostnaderna för angrepp är orimliga för angriparen”. Att öka luftvärnsförmågan hade naturligtvis inte ensamt lett till att uppnå detta, men det kan vara ett av många små steg för att göra ytterligare stärka den tröskeleffekt som Sveriges militära försvar ska utgöra.

Författaren är fänrik vid Luftvärnsregementet.